

DE IMPACT VAN SECULARISATIE BINNEN DE MOSLIMGEMEENSCHAP IN BELGIË

Rogiest Riyad Georges Hubert

SAMENVATTING

Debatten over de islam en secularisatie wordt gekenmerkt door een herstelling en homogenisatie van het concept van secularisme. Bovendien wordt secularisatie gezien als christocentrisch, waarbij er gesuggereerd wordt dat niet-christelijke geloofsgroepen te weinig worden vertegenwoordigd in de meeste studies van stedelijke religies en secularisatie. Daarnaast kan er gezien worden dat secularisatie een invloed heeft op de religieuze beleving van moslims (studies in Turkije, Noorwegen, België). Daarom staat in dit onderzoek de volgende hoofdvraag centraal: de impact van secularisatie bij moslimjongeren in België? Om deze vraag de kunnen beantwoorden wordt deze vraag verder onderverdeeld in drie sub vragen: De ervaringen van moslimjongeren over Westerse secularisatiethesissen? De visie van moslimjongeren over de opvattingen van de huidige moslimgeleerden over secularisatie? De religieuze beleving bij moslimjongeren?

De studie is verdeeld in twee grote delen namelijk: een literatuuronderzoek en een empirische studie. In het eerste deel van deze masterthesis wordt er een theoretisch kader aangeboden die dient ter ondersteuning van het empirisch onderzoek. Hierin wordt stilgestaan bij visies van zes Westerse sociologische protagonisten die secularisatie definiëren, de opvattingen van islamitische geleerden die gaan over secularisatie en indicatoren van secularisatie binnen de moslimgemeenschap. In het tweede deel worden een aantal methodologische principes uitgelegd, de resultaten van het empirisch onderzoek uitgeklaard, komt er een discussie en wordt er een korte kritische reflectie weergegeven van het onderzoek. Tot slot wordt er een besluitvorming weergegeven van het empirisch onderzoek.

De onderzoeksvragen werden onderzocht door middel van semi-gestructureerde interviews af te nemen bij tien moslimjongeren. Resultaten laten zien dat de jongeren duidelijk een impact voelen van secularisatie. Verder komt uit het onderzoek naar voren dat moslimjongeren zich over het algemeen scharen achter de verschillende Westerse secularisatie theorieën. De moslims maken dezelfde secularisatie proces mee als de christenen. Vervolgens werd er besloten dat de opvattingen van de huidige islamitische geleerden over het algemeen aanvaard werden door jongeren, maar dat er toch wel wat vragen naar boven rijzen over de *shari'a*. Tot slot kon er geconcludeerd worden dat de religieuze beleving binnen de moslimjongeren een daling ondervindt. We kunnen wel voorzichtig besluiten dat de eerste generatie moslims zich wel meer probeert te houden aan de religieuze voorschriften dan de tweede en de derde generatie. Maar het blijft een persoonlijke aangelegenheid. Over het algemeen zijn moslims nog steeds gelovig maar zij individualiseren hun religie door niet te praktiseren en zich niet volledig te houden aan de dogmatische voorschriften.

WOORD VOORAF

Eerst en vooral zou ik de participanten van dit onderzoek oprecht willen bedanken. Zonder hun waardevolle informatie over dit onderwerp zou deze masterthesis onmogelijk geweest zijn. Daarnaast zou ik ook graag mijn promotor Prof. Dr. Malik Al Asmar hartelijk willen bedanken, aangezien ik zonder zijn belangrijke feedback en adviezen deze masterthesis niet tot stand had kunnen brengen. Hij was degene die mij telkens op het juiste spoor plaatste. Ik ben hem ook zeer dankbaar voor zijn flexibiliteit en de tijd dat hij in mij stak.

Vervolgens wil ik graag mijn ouders bedanken voor de blijvende steun dat ze mij hebben gegeven doorheen mijn leven. Vooral mijn moeder die tot vandaag de dag mij nog steeds dagelijks steunt en aanmoedigt. Zonder hen was ik niet de persoon dat ik vandaag ben. Bovendien wil ik mijn overleden vader een speciale bedanking geven, aangezien hij gestorven is tijdens mijn opleiding. Ik hoop dat hij in vrede rust. Een andere belangrijke steun zijn mijn vrouw en mijn kinderen, die ervoor hebben gezorgd dat ik mij kon focussen op deze thesis en mij daarvoor ook de tijd gunden. Mijn vrouw in het specifiek nam daarvoor alle huishoudelijke taken op zich om dit waar te kunnen maken. Achter een sterke man, schuilt zich een krachtige en fantastische vrouw. Tenslotte wil ik iedereen bedanken, alle professoren en medewerkers van KU Leuven, die het mogelijk hebben gemaakt om deze richting te volgen en mij daarin hebben in begeleid.

INHOUDSTAFEL

Woord vooraf	II
Inhoudstafel	III
Bibliografie	VII
Boeken	VII
Inleiding	1
Hoofdstuk I. Literatuurstudie	3
Secularisatie	3
1.1. De klassieke secularisatie van Durkheim en Weber	4
1.1.2. Durkheim Suicide.....	6
1.1.3. Weber Protestant Ethic	6
1.1.4. Generalisatie.....	8
1.1.5. Conclusie	8
1.2. Steve Bruce: The social process of secularization.....	8
1.2.1. Sociale en structurele differentiatie	9
1.2.2. Societalisatie.....	9
1.2.3. Rationalisatie.....	9
1.2.4. Egalitarisme	10
1.2.5. Culturele diversiteit	10
1.2.6. Secularisatie is onomkeerbaar.....	11
1.3. D. Jose Casanova: Public Religions in the modern Word	11
1.3.1. Secularisatietheorie	11
1.3.2. Kritiek	12
1.3.3. Theorie van Casanova.....	12
1.3.4. Secular mind & self fulfilling prophecy	12
1.3.5. Illiberaal secularisme	13
1.3.6. Het paradoxale seculiere neutraliteit	13
1.3.7. Amnesie.....	13
1.3.8. Secularisatie vanuit een Europese context	14
1.4.1 Religie heeft geen plaats in de publieke sfeer	15
1.4.2 Scheiding Kerk en Staat	15
1.4.3 Anti-liberaal	15
1.4.4 Inconsequente toepassing van gelijkheid	15

1.5.1	Secularisatie is een proces van sociale verandering op drie niveaus	15
1.5.2	Macroniveau	16
1.5.3	Mesoniveau	16
1.5.4	<i>Microniveau</i>	16
1.6.1	<i>Euroseculariteit</i>	17
1.6.2	<i>Afwezigheid Evangelische Protestanten</i>	18
1.6.3	<i>Pluralisme</i>	18
1.6.4	<i>Bricolage</i>	18
1.6.5	<i>Spiritualiteit</i>	18
1.6.6	<i>Verlichting</i>	19
Secularisatie binnen de islam.....		19
1.4.	<i>Al-‘ilmāniyyūn</i> (secularisten) en <i>al-lā dīniyyūn</i> (ongodsdienstigen).....	20
1.5.	<i>Al-mulḥidūn</i> (Atheïsten).....	21
1.6.	Wederzijdse polarisatie, eenzijdige verkettering.....	22
1.7.	Interne secularisatie	22
1.8.	Wat zeggen de moslimgeleerden?	23
Indicatoren van secularisatie binnen de moslimgemeenschap		27
Hoofdstuk II. EMpirisch onderzoek		30
Methodologie		30
1.9.	Kwalitatief onderzoek.....	30
1.10.	Onderzoeksinstrument	30
1.11.	Dataset	31
1.12.	Procedure	31
Resultaten empirisch onderzoek.....		32
1.13.	Ervaring/ visie moslimjongeren over Westerse secularisatiethesissen.....	32
1.13.1.	<i>Technologie en rationalisatie leidt tot secularisatie</i>	32
1.13.2.	<i>Unilineair proces naar organische solidariteit</i>	33
1.13.3.	<i>Immigranten religieuzer dan in vaderland en dan volgende generaties</i>	34
1.13.4.	<i>Nood aan religieuze begeleiding</i>	34
_Toc190898585		
1.13.5.	<i>Secularisatie onomkeerbaar</i>	35
1.13.6.	<i>Religieuze individualisering</i>	36
1.13.7.	<i>Eurosecularisatie</i>	36

1.13.8.	<i>“Bricolage”</i>	37
1.13.9.	<i>Radicale islam reactie tegen secularisme</i>	37
1.13.10.	<i>Minder religieuze participatie betekent een stijging in secularisatie</i>	37
1.13.12.	<i>Impact secularisatie</i>	38
1.14.	Visie moslimjongeren over opvattingen van huidige moslimgeleerden over secularisatie	39
1.14.1.	<i>Shari’a alle tijden en plaatsen</i>	39
1.14.2.	<i>Ratio boven goddelijke wet</i>	39
1.14.3.	<i>Middenweg</i>	40
1.14.4.	<i>Secularisatie is geen probleem</i>	40
1.14.5.	<i>Europese wetten ondersteunen moslims</i>	40
1.14.7.	<i>Shari’a alle aspecten van het leven</i>	42
1.15.	Religieuze beleving	42
1.15.1.	<i>Experiëntiële dimensie</i>	42
1.15.2.	<i>Consequentiële dimensie</i>	43
1.15.3.	<i>Ideologische dimensie</i>	44
1.15.4.	<i>Intellectuele dimensie</i>	44
	Discussie (vergelijking theoretisch en empirisch literatuur)	45
1.16.	Discussie en conclusie	45
1.17.	Bespreking onderzoeksresultaten	47
	Kritische reflectie	51
	Besluit	53
	Bijlagen	55
	Bijlage 1: Vragen interview	55
	Bijlage 2: Interviews	58
	Interview 1	58
	Interview 2	61
	Interview 3	66
	Interview 4	69
	Interview 5	72

Interview 6	75
Interview 7	80
Interview 8	84
Interview 9	88
Interview 10	93
Bijlage 3: Informatie participanten.....	97
Bijlage 4: Codeerboom.....	97
Ervaring/ visie moslimjongeren over Westerse secularisatiethesissen	98
Religieuze beleving	109
Bijlage 5: Informed consent	112
Bijlage 6: Attest methodologische sessies	116

BIBLIOGRAFIE

BOEKEN

ABU-RABI, M., Ibrahim, Contemporary Islamic Thought, Oxford, Blackwell Publishing Ltd, 2006

ALBERT, Hourani, Arabic Thought in the Liberal Age 1798-1939, Cambridge, Cambridge University Press, 1983

AJOUAOU, Mohamed, Wie is moslim? Geloof en secularisatie onder westerse moslim, Zoetermeer, uitgeverij Meinema, 2014

AZZAM, Tamimi, The Origins of Arab Secularism, New York, New York University Press, 2000

BERGER, Peter, *Religious America, Secular Europe?* In P. Berger, G. Davie, E. Fokas, *Religious America, Secular Europe*, Aldershot, A Theme and Variations, 2008

BRUCE, Steve, The Social Process of Secularization, Oxford United Kingdom, Wiley-Blackwell, 2000

CASANOVA, José, Public Religions in the Modern World, Chicago, University of Chicago Press, 1964

DOBBELAERE, Karel, The meaning and Scope of Secularization, Oxford, Oxford University Press, 2009

ELIEZER, Tauber, Three Approaches, One Idea: Religion and State in the Thought of 'Abd al-Rahman al-Kawakibi, Najib 'Azuri and Rashid Rida, Oxford, In British Journal of Middle Eastern Studies Vol.21, Taylor & Francis Ltd, 1994

ESPOSITO, L., John L., Rethinking Islam and Secularism, Georgetown, Association of Religion Data Archives, 2019

ESPOSITO, L., John, The Oxford History of Islam, Oxford, Oxford University Press, 1999

GOLDSTEIN, S., Warren, Patterns of Secularization and Religious Rationalization in Emile Durkheim and Max Weber, Massachusetts USA, Center for Critical Research on Religion and Harvard University, 2009

GRIFFITHS, Paul, Problems of religious diversity, Oxford, United Kingdom, Blackwell Publishers, 2001

HICK, John, An interpretation of Religion, Yale, Yale University Press, 2004

JON, H., FRIBERG, E., STERRI, B., Decline, Revival, Change? Religious Adaptations among Muslim and Non-Muslim Immigrant Origin Youth in Norway, Oslo Norway, Institute for Labour and Social Research, 2021

LAPIDUS, M., Ira, M., The Separation of State and Religion in the Development of Early Islamic Society, Cambridge, International Journal of Middle East Studies, 2009

MARRANCI, Gabriele, Muslim Societies and the Challenge of Secularization: An Interdisciplinary Approach, Singapore, Springer, 2010

MARTIN, David, Has secularization Gone into Reverse, London, Routledge, 2016

MORTELMANS, Dimitri, Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden, Leuven - Den haag, Acco, 2009

MUHAMMAD, 'Abduh, al-Idtihad fi al-Nasraniyya wa al-Islam, In al-A'mal al-Kamila li al-Imam Muhammad 'Abduh, Cairo, Dar al-Shuruk, 1993

NAJJAR, M., Fauzi, The debate on Islam and secularism in Egypt, Michigan, Pluto Journals, 1996

SAEED, Abdullah, Secularism, State Neutrality, and Islam, Oxford, Oxford Handbook of Secularism, 2017

SILVESTRI, Sara, Does Islam Challenge European Identity? in The Religious Roots of Contemporary European Identity, ed. Lucia Faltin, Melanie J. Wright, London, Continuum, 2007

STEINVORTH, Ulrich, *Secularisation. An Essay in Normative Metaphysics*, Hamburg Germany, Palgrave Macmillan, 2017

TORRENS, Corinne, The Non-Impact of Religious Practices on the Process of Inclusion and Participation of Belgian Muslims, Belgium, Journal of Muslim Minority Affairs, 2021

WOODHEAD, Linda, *Liberal Religion and Illebral Secularism*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013

ZUBAIDA, Sami, *Islam and secularization*, London, Asian Journal of Social Science, 2005

INLEIDING

Macron: “Islam is een religie die wereldwijd in crisis verkeert”¹. De Franse president Emmanuel Macron heeft een nieuw plan voorgesteld om “het Franse secularisme te beschermen tegen islamitisch radicalisme”². De islam is een fel besproken religie in het Westen, zeker als er aanslagen worden gepleegd in de naam van ‘de islam’, zoals die in Parijs en Nice in oktober 2020. De vraag luidt dan steeds weer of de islam wel in correlatie kan blijven bestaan in onze seculiere Westerse samenleving?

Vroeger gingen de debatten over religie in het algemeen en de plaats van geloof in onze seculariserende maatschappij na de ontkerkelijking van bepaalde landen van Europa. Nu zien we al te vaak dat de discussie meer gefocust is op de islam. Gamal Cheddad: “Het idee dat de islam een monolithisch blok is dat Europa als een paard van Troje binnendringt overheerst”³. Daarnaast hebben veel mensen een negatieve perceptie van de islam waar de islam enkel wordt geassocieerd met het gebed, vasten, suikerfeest, hoofddoek en terrorisme⁴. Maar zijn de moslims de dag van vandaag wel zo religieus zoals ze vaak gelabeld worden, en heeft de secularisatie geen invloed gehad op de moslimgemeenschap in het Westen?

In religieuze sociologische debatten over de islam en secularisatie, zien we hoe de islam wordt geplaatst als verschillend in relatie tot gevestigde sociologische frames, hetzij door te focussen op (essentieel) die anders is, maar ook door afwijzing hiervan zijn en de impuls van de integratie van Islamitische realiteit in sociologisch denken. In beide gevallen wordt de islam geplaatst als een exogeen fenomeen in vergelijking met gevestigde waarden en aannames over de westerse sociologie, en wat nog steeds onontgonnen en onbetwist is, de analytische concepten die deze tweede hebben gebruikt. Debatten over de islam en secularisatie wordt gekenmerkt door een herstelling en homogenisatie van het concept van secularisme.

Bovendien wordt secularisatie gezien als christocentrisch, waarbij Laidlaw suggereert dat niet-christelijke geloofsgroepen te weinig worden vertegenwoordigd in de meeste studies van stedelijke religies en secularisatie⁵. Waardoor hij zich afvroeg of secularisering ‘universeel is ervaren voor alle religieuze culturen in laatmoderne omstandigheden of is het aangeboren aan de christelijke cultuur?’⁶.

Er zijn een aantal werken geschreven rond secularisatie in de moslimwereld, zoals *God Is Dying in Turkey as Well: Application of Secularization Theory to a Non-Christian Society*, waar er wordt gekeken naar de religieuze beleving van de Turkse bevolking in een seculiere Turkse staat. Daarin werden de volgende vaststellingen gevonden: gebeden worden minder uitgevoerd, buitenechtelijke seksuele relatie is overheersend geworden, het aantal moskeeën per persoon

¹ Ruben NOTTEBOOM, Macron: “Islam is een religie die wereldwijd in crisis verkeert”, in Scepter, 2 oktober 2020

² Ruben NOTTEBOOM, Macron: “Islam is een religie die wereldwijd in crisis verkeert”, in Scepter, 2 oktober 2020

³ Gamal CHEDDAD, *Een gedwongen Europese islam, een islam light, is gedoemd om te falen*, in Knack, 4 juni 2019

⁴ Gamal CHEDDAD, *Een gedwongen Europese islam, een islam light, is gedoemd om te falen*, in Knack, 4 juni 2019

⁵ Paul Chambers, *Secularisation, Wales, and Islam*, Routledge, *Journal of Contemporary Religion*, 21:3, 325-340, 2006

⁶ Paul Chambers, *Secularisation, Wales, and Islam*, Routledge, *Journal of Contemporary Religion*, 21:3, 325-340, 2006

is afgenomen, maagdelijkheid is voor vele mensen minder belangrijk, zijn de kleding van mensen vleierder geworden en aantrekkelijker, inclusief hoofddoeken voor vrouwen, seculiere experts in plaats van religieus ambtenaren worden gezocht voor hulp bij problemen in het dagelijks leven, homoseksualiteit is meer sociaal aanvaardbaarder en zichtbaarder geworden, traditionele gezinsstructuren zijn vernietigd ⁷. Die sociale transformaties zijn tot stand gekomen door de klassieke secularisatie these, waarin wordt gesuggereerd dat modernisatie leidt tot secularisatie, in een land die wordt geregeerd door een islamitische partij. Hieruit valt er dus te zien dat er een achteruitgang is in religieuze beleving bij de moslims in een Turkse context.

In deze paper zal stilgestaan worden bij de boven vernoemde zaken maar in een Belgische islamitische context. Eerst en vooral zal er gekeken worden of secularisering universeel wordt ervaren voor alle religieuze culturen in specifiek de moslimjongeren in België. Vervolgens zal er stilgestaan worden of secularisering een invloed heeft op de persoonlijke religieuze beleving van jongeren. Meer bepaald staat in dit onderzoek de volgende hoofdvraag centraal: de impact van secularisatie bij moslimjongeren in België? Om deze vraag de kunnen beantwoorden wordt deze vraag verder onderverdeeld in drie sub vragen: De ervaringen van moslimjongeren over Westerse secularisatiethesissen? De visie van moslimjongeren over de opvattingen van de huidige moslimgeleerden over secularisatie? De religieuze beleving bij moslimjongeren?

De studie is verdeeld in twee grote delen namelijk: een literatuuronderzoek en een empirische studie. In het eerste deel van deze masterthesis wordt er een theoretisch kader aangeboden die dient ter ondersteuning van het empirisch onderzoek. Hierin wordt stilgestaan bij visies van zes Westerse sociologische protagonisten die secularisatie definiëren, de opvattingen van islamitische geleerden die gaan over secularisatie en indicatoren van secularisatie binnen de moslimgemeenschap. In het tweede deel worden een aantal methodologische principes uitgelegd, de resultaten van het empirisch onderzoek uitgeklaard, komt er een discussie en wordt er een korte kritische reflectie weergegeven van het onderzoek. Tot slot wordt er een besluitvorming weergegeven van het empirisch onderzoek.

Dit onderzoek kan helpen om ons een indicatie te geven van de religieuze beleving van moslimjongeren en hoe zij de secularisatie ervaren. Zo kan er eventueel bewezen worden dat de politieke debatten die gaan over de islam, misschien misplaatst zijn als we kijken naar de realiteit. Deze thesis zal zich beperken tot moslimjongeren in Vlaanderen (Gent) behorende tot een bepaalde leeftijdscategorie.

⁷ Volkan ERTIT, *God Is Dying in Turkey as Well: Application of Secularization Theory to a Non-Christian Society*, Turkey, De Gruyter, Open Theology 2018; 4: 192–211